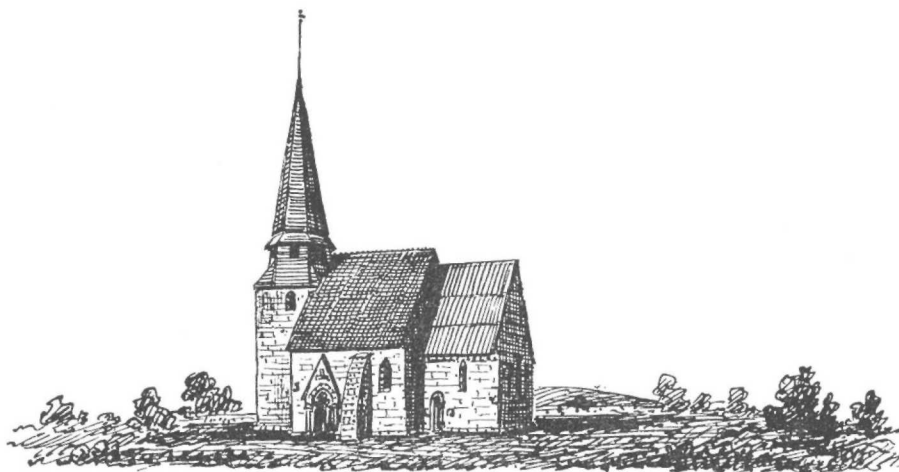

123. Vänge kyrka.

Pl. 74.

Litteratur: L 1738, S 73. G. Wallin, *Runographia Gothlandica* 2 (1751), s. 139; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 21, 1801 (F m 57: 10), s. 102; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 28; *Kyrkoinventarium* 1830 (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 132; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB); *Sveriges kyrkor: Gotland* Bd 4: 3 (1952), s. 450.

Äldre avbildningar: Ekdahl a. a. s. 28; O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Gravhäll med runinskrift. Den ligger som altarbord i kyrkan, täckt av en träskiva. Altarskåpet vilar delvis på gravhällens-altarskivans inre kant.

Ljusgrå kalksten. Längd 2,13 m, bredd 1,14 m, därav 0,23 m under altarskåpet. Tjocklek 8 cm. Formen är rektangulär, men detta beror delvis på att hällen har blivit något tillformad för sin nuvarande uppgift. Ytan är jämnslipad och slät; detta tyder på att hällen tidigt — kanske redan under medeltiden — har blivit lagd till altarbord; den har därigenom undgått den vittring och slitning, som andra hällar ha varit utsatta för på kyrkogårdar och i kyrkogolv.

Ingen ristning finns på hällens mitt. Längs ena kortsidan, på altarets södra sida, finns en runinskrift inom ramlinjer. En del därav är dold under altarskåpet; den avtäcktes tillfälligt, då inskriften undersöktes sommaren 1961. Därjämte finns vid altarets framsida t. v. ett stycke av en inskriftsrad, som bör ha tillhört inskriftens början. Runorna äro här avhuggna och kanten avfilad.

Inskrift (med 1 n supplerat efter N. J. Ekdahl):

...[n:] rouar : ---a- uiu ... siat : pegia feiga : auþuatr : gerþi · þita hualf : gairualr : i
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 ueskini : ris...

»... de bådas själar, faderns och sonens. Audvat (el. Audvald) gjorde detta gravvalv. Gairvald i Västkinde ris(tade) ...»

Till läsningen: Runorna 2–6 **rouar** äro fullt säkra. Intet skiljetecken efter 3 **o**; skiljetecknet efter 6 **r** är skadat, men säkert. R. 18 har bistav endast t. v., sålunda **t**, men är uppenbarligen felristning för **l**. Tydligt stungna äro 19 **p**, 20 och 25 **e**, 21 och 27 **g**. Intet skiljetecken efter 23 **a**. 26 **i** är svagt böjt, något spår av bistav finns icke. De båda namnen 29–35 **auþuatr** och 50–57 **gairualr** äro fullt tydliga. 34 **t** har samma form med två bistavar som 43 **t**. 35 **r** har samma form som 2 och 6 **r**, med bistaven öppen; annorlunda, med bistaven in mot huvudstavens mitt som i den latinska versaltypen, 38, 57 och 66 **r**. 36 och 50 **g** äro tydligt

Fig. 100. G 123. Vänge kyrka. Efter teckning av N. J. Ekdahl.

stungna; likaså 37 och 60 **e**. Mellan 40 **i** och 41 **p** är utrymmet trångt, men en huggen punkt torde finnas. Däremot finns intet skiljetecken efter 44 **a**. Ordet 41–44 **pita** står på ett ganska skrovligt ställe. 56 **l** är tydligt, med bistav endast t. h. Det kan vara felristning för **t** (liksom 18 **t** för **l**), men sannolikare torde vara, att ett **t** är uteglömt. Intet skiljetecken finns efter 58 **i**. Nedre delen av 61 **s** är skadad, men runan har tydligen haft samma form som 15 **s** (och 68 **s**). Alla runorna i namnet 59–65 **ueskini** äro fullt säkra.

Tydliga felristningar äro: 18 **t** för **l**, 19 **p** för **b**, 26 **i** för **p**; sannolikt är ett **d** (**t**) uteglömt efter 56 **l** och efter 64 **n**. 58–65 **i ueskini** avser säkerligen socknen Västkinde; det är belagt i medeltida källor (bl. a. Franciskanerklostrets i Visby diarium och Linköpingsbiskoparnas visitationslängd) med *nd* (G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 1, s. 55).

Om mansnamnet *Aupvatr* se G 63, om *Gairvaldr* G 101. Förleden i det senare namnet är *Gair-*, äldre *Gair-*, med palatalt *r*-ljud. Det är märkligt att finna runan **r** använd på detta sätt, etymologiskt riktigt, i en medeltida gotländsk runinskrift.

Gravhällen har varit gjord till minne av två män, far och son. Deras namn ha förekommit i den förlorade huvuddelen av inskriften. I ett tillägg har meddelats namnen både på den som har murat gravvalvet och på den man, som har ristat runorna. Det är intressant att kunna konstatera, att detta har kunnat utföras av olika personer, m. a. o. att det har funnits en särskild, runkunnig mästare.

Om hällens läge meddelar biskop G. Wallin följande (1744): »In Mensa Sacra Templi Wenge, Deser. d. 23. Julii 1744. Videlicet in extrema ora marmoreæ mensæ, qua sternitur Altare, meridiem versus, usque ad **gairvair** inclusive. Reliqua, si quæ sunt, pede Tabulæ majoris et perpendicularis obtecta non videntur. Ultima vero vox **radar** comparet a parte opposita ejusdem mensæ aquilonari, et verba quæ sequuntur, legi omnino nequeunt.» Hällen hade sålunda vid mitten av 1700-talet alldeles samma läge som nu.

Wallin läser inskriften på följande sätt: ... **siai : pegiafeiga : aupuatr : gerpi : pita : hualf : gairuair : ... rapar : ...** Wallin har icke förstått inskriftens början; han ifrågasätter, att **siai** kan vara fel för *siau* sju. **hualf** åsyftar, förmodar han, ett reliquarium, en relikgömma, under altaret. Han utgår sålunda från att hällen alltifrån början har tjänat som altarbord; att det ursprungligen är en gravhäll, som ganska brutalt har blivit apterad till altarbord, har han tydligen icke uppfattat. Han översätter inskriftens senare del: »... Ödvaterus construxit hanc testudinem ...» Det sista ordet **rapar** förmodar han ha ingått i en datering med hänvisning till påsktavlan.

C. G. Hilfeling har två gånger granskat inskriften, 1799 och 1801. Från den förra resan har han anteck-

nat: »d. 25 [juni] ... afreste kl. 10 f. m. till Vänge; där jag under väntan på skjuts hasteligen besåg Kyrkan, afskref et Rune Fragment, som var ristat på nu varande Altar Bordskifvan, hvilken säkert tillförne varit en Liksten — e.g.: **sial : pegia feiga : auþuatr : gerþi : þita : hualf : gairualtu**». Vid det senare besöket i Vänge har Hilfeling gjort en grundligare granskning: »Sjelfva Altarbordet var en Marmorsten, 3 alnar 14 tum lång, 1 aln 22 tum Bred, 3½ tum tjock. Har fordom varit en grafsten, men sedan danad härtill [dvs. till altarbord]. På dens Södra kant sågs följande Runor: **sial : pegia feiga : auþuatr : gerþi : þita : hualf : gairualr : i ueskini : ris**. Inscriptionen var i båda ändar afhuggen; men åt andra kanten på Stenen sågos några dels hela, dels til hälften och mera afstympade Runor, e.g. **rouar** hvilket visar, att Stenen fordom varit af olika bredd i båda ändar; Således en del af påskriften blifvit förstörd genom Altarskifvans parallella danande.»

N. J. Ekdahl 1826: »Altarbordet i Wenge är af ett grifthvalf, som varit bredt vid hufvudet och smalt vid fötterna. Det är sedan tillhugget i rättvinkelform och i den förmodan att det ej fins i Cond. Hilfelings teckningar skall jag här ge ett utkast dertill» (fig. 100).

Kyrkoinventarium 1830: »Altaret af sten med Marmor Skifva 3½ aln lång 2 aln bred 4 tum tjock, på hvilken Södra tvärsida står följande inscription: **siat : pegia feika uþuatr : kerþi þita hualf : gairualr i ueskini ris**».

Carl Säve har granskat inskriften år 1844. Han har icke funnit de första runorna 1–6; »de finnas nu icke på stenen». »Stenens **begia feiga** (L har orätt **pegiafeigia**) kan icke gerna vara något annat än *beggia feþga*, de bägge fädgarnes (d. ä. fader och sons); jf. den ännu fornare formen **feþrga** a. pl., N:o 87, i Guta Lag förekommer *feþgar*, nom.»

Om ordet *hvalf* n. se G 7.

124. Vänge kyrka.

Pl. 75.

Litteratur: Skrivelse från landsantikvarien Greta Arwidsson till S. B. F. Jansson den 6/10 1949 (ATA); Sveriges kyrkor: Gotland Bd 4: 3 (1952), s. 451.

Runinskrift med röd färg. Den finns på södra kyrkväggen, omedelbart V om predikstolen, omkr. 2 m ovanför golvet.

Inskriftens höjd är 25 cm, bredd 42 cm. Runorna stå i sex rader, varje rad med sina egna ramlinjer. Inskriften är i stort sett fullt läsbar och sålunda tämligen välbevarad, ehuru rätt ojämn. Bäst bevarade äro runorna i ett mittparti av tredje och fjärde raderna. Runorna ha först ristats, tämligen grunt, i kalkputsen, och sedan ha de ristade linjerna fyllts med röd färg. Den inramade tavla, som inskriften bildar, är nedtill i mitten skadad, lyckligtvis utan större förluster av inskrift, och nytt murbruk har här gjutits på.

Inskriften kom i dagen i samband med kyrkans restaurering år 1949.

Inskrift:

bedin · fyri · iakobs · sial · nik

karfua · han · do · fæm · daha

fyri · sante · lafranz · dag

ta · uar · f · sundahr · ok · m ·

primst · fū · r · i · fimtand ·

raṭ ...

»Bedjen för Jakobs själ i Nickarve. Han dog fem dagar före Sankt Lars dag. Då var (runan) **f** söndagsbokstav och (runan) **m** primstav i femtonde raden.»